

Artikel: Den schrokkenden aard der Mooren'. De orientalistische dimensie in Nederlandse slavernijverhalen over Marokko in de achttiende eeuw

Auteur: Mounir el-Badri

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 42.2, pp. 36-43.

© 2020 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Abstract: Since its inception in 1978, Edward Said's Orientalism has continued to play a pivotal role in historiographical debates. One hotly contested issue is the question of whether one can speak of 'Orientalist' modes of thinking before the dawn of the age of modern imperialism in the nineteenth century. This article analyses five Dutch captivity narratives from the eighteenth century, set in Morocco. It questions in how far Dutch captives made use of typical Orientalist and essentialist tropes when describing their land of captivity. Basic features of the Orientalist framework, such as "stupidity", "unreliability", "laziness", and "despotism" come to the fore. These features provide a solid basis to argue that, even before the age of modern imperialism, a comparable discourse surrounding the Eastern, Islamic 'Other' had taken root.

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

'DEN SCHROKKENDEN AARD DER MOOREN'

DE ORIENTALISTISCHE DIMENSIE IN NEDERLANDSE SLAVERNIJVERHALEN OVER MAROKKO IN DE ACHTTIENDE EEUW

De islamitische, Oosterse 'ander' is een Europees stereotype van alle tijden, maar is pas echt een academisch begrip geworden naar aanleiding van Edward Said's *Orientalism* (1978). Hoewel Said zich concentreerde op de periode vanaf het negentiende-eeuwse modern imperialisme, beargumenteren verschillende historici dat het oriëntalistisch 'frame' wortels schoot in de periode daarvoor. In dit artikel worden achttiende-eeuwse Nederlandse slavernijverhalen over Marokko geanalyseerd, met als doel de basis te leggen voor een visie op oriëntalisme die inderdaad verder reikt dan tot de negentiende eeuw.

Mounir el-Badri

No one writing, thinking, or acting on the Orient could do so without taking account of the limitations on thought and action imposed by Orientalism', schreef Edward Said in 1978.¹ Met zijn baanbrekende boek, *Orientalism*, bracht hij een discussie op gang die tot op de dag van vandaag een belangrijk onderdeel uitmaakt van academische en maatschappelijke

debatten. In zijn literair-historische uiteenzetting beargumenteerde Said dat mensen in het Westen naar 'oosterlingen' keken (en kijken) met een stereotyperende en denigrerende blik, waarbij Said veelal de nadruk legde op de periode vanaf het modern imperialisme - de negentiende eeuw. 'Westen' duidt hier in het bijzonder op Noord-Amerika en West-Europa. Meerdere historici houden zich bezig met de vraag of sporen van dezelfde westerse houding terug te vinden zijn in de periode daarvóór.² Achttiende-eeuwse

slavernijverhalen van Nederlandse makelij lenen zich uitstekend ter behandeling van dit vraagstuk.

Gedurende de vroegmoderne periode werden in het Middellandse Zeegebied grote aantallen mensen tot slaaf gemaakt. Deze *frontierzone* vormde een gebied waar christelijke Europeanen en islamitische Noord-Afrikanen elkaar over en weer tot slaaf maakten, veelal door het kapen van vijandige schepen. Ook Nederlanders vielen ten prooi aan 'Barbarijische' kapers, waaronder die uit Marokko. Vijf van deze Nederlandse slachtoffers overkwam dit in de achttiende eeuw, waarvan zij bij terugkomst in Nederland verslag hebben gedaan: Jan Cornelisz Dekker, Maria ter Meetelen, Hendrik Cornelis Steenis, Damiaan Hugo Staring en Eysse Eysses Junior.³

Ter verduidelijking: het ligt in de lijn der verwachting dat verslagen, geschreven door voormalige slaven, een negatief beeld van hun voormalige eigenaren als uitkomst heeft. De vraag is dan ook niet *of* men de Marokkaanse vijand negatief kenschetst, maar *hoe* men dat doet. Valt in de beschrijvingen van de Noord-Afrikanen een discours te ontdekken dat duidt op een 'cultureel archief', waaruit herkenbare, negatieve stereotypen naar voren komen?

ORIENTALISME

Wat is 'oriëntalisme' precies? Said beschrijft oriëntalisme als de stereotyperende, vervreemdende en essentialiserende houding van het Westen ten opzichte van 'oosterlingen' (met 'het Oosten' wordt in deze context met name aan het islamitische/Arabische Midden-Oosten, Noord-Afrika en Azië gerefereerd). Deze houding werd - en wordt - gevoed door (tekstuele) representatie van het Oosten, waarin visies op 'oosterlingen', hun ras, karakter, geschiedenis, cultuur, tradities en maatschappij is opgetekend.⁴ Dat het Westen een stereotiep, vervreemd

en essentialistisch idee van het Oosten en diens inwoners had, is niet het enige problematische aspect. De 'oosterling', de niet-christelijke, niet-Europeaan, was volgens deze stereotypering ook inferieur ten opzichte van zijn Westerse, Europese tegenpool. Op cultureel, religieus, economisch, militair en moreel vlak liepen 'zij' achter.

In zijn werk richt Said zich voornamelijk op de wereld vanaf de negentiende eeuw, waarin deze negatieve stereotypen werden geëutiliseerd als verantwoording voor de Westerse dominantie in de Oosterse wereld. Zonder er veel aandacht aan te besteden, legt Said echter wel de basis voor het idee dat het oriëntalistische discours al voor het kolonialisme voet aan de grond had gekregen: 'Colonial rule was justified in advance by orientalism, rather than after the fact. Men have always divided the world up into regions having either real or imagined distinction from each other.'⁵

De vraag is of deze vroegmoderne verdeling van de wereld te bestempelen is als 'oriëntalistisch'. In deze discussie heeft ook de Britse historicus Joe Snader zich gemengd.⁶ Snader betoogt dat vroegmoderne, Britse *captivity narratives* een belangrijke schakel vormden in de totstandkoming en versterking van het oriëntalistisch wereldbeeld. Bestaande oriëntalistische visies met betrekking tot de islamitische wereld vormden een ideologisch raamwerk waarin de slavernijverhalen gegoten konden worden. Het resultaat was niet slechts een werk waarin de 'standaard' doemverhalen over de gruwelijke islamitische slavendrijver pasten - het leverde tevens 'crucial illustrations for some of the most prominent Orientalist stereotypes', waarbij de verhalen zelf weer fungeerden als doorgevers en versterkers van het oriëntalistische discours.

Hoe passen de slavernijverhalen van Nederlandse makelij in dit beeld?

Foto: Mounir el-Badri ©

Een van de kerkers in de haven van Salé, Marokko. Bij aankomst in Salé werden (Nederlandse) gevangenen hier vaak opgesloten, in afwachting van hun verplaatsing naar de verblijfplaats van de Sultan.

NEDERLANDERS IN MAROKKO

Nederlands-Marokkaanse relaties gaan terug tot het jaar 1610, waarbij handel en oorlog elkaar voortdurend afwisselden. Een andere, hardnekkige manier waarop Nederlanders met Marokko in aanraking kwamen, was echter de voortdurende tot slaafmaking van vooral Nederlandse zeelieden. Met name de kapers uit Salé speelden daarin een grote rol. Vaak werden gevangen Nederlanders slechts tijdelijk als slaaf gehouden. De Republiek poogde namelijk met man en macht de eigen onderdanen terug te kopen. De *raison d'être* van de Marokkaanse slavernij was dus vooral economisch. In 1672 centraliseerde Moulay Ismaël

(1645-1727) deze slavenhandel. Alle Europese gevangenen werden door de Marokkaanse sultan toegeëigend, en ingezet als handelswaar en diplomatiek pressiemiddel tijdens conflicten.⁷ Christelijke slaven in dienst van de sultan werden voor verschillende werkzaamheden ingezet, waaronder het snijden van marmer en steen, ijzer smeden, en ander constructiewerk. Sommigen werden opgenomen in het hoffelijk bestaan, dicht bij de sultan. Zij vervulden de rol van dokter of zelfs astroloog, zoals Maria ter Meetelen zou doen. In de meeste gevallen was zwaar werk echter de norm, wat voortduurde tot de slaaf werd vrijgekocht door

" VALT IN DE BESCHRIJVINGEN VAN DE NOORD-AFRIKANEN EEN DISCOURS TE ONTDEKKEN DAT DUIDT OP EEN 'CULTUREEL ARCHIEF', WAARUIT HERKENBARE, NEGATIEVE STEREOTYPES NAAR VOREN KOMEN?"

landgenoten, of tot het moment dat de slaaf het leven liet.⁸

JAN CORNELISZ DEKKER & MARIA TER MEETELN: LUIE MOOREN EN EEN 'GROOT TYRAN'

In 1715 raakten de Republiek en Marokko met elkaar in conflict. Een direct resultaat daarvan was dat Jan Cornelisz Dekker op veertienjarige leeftijd ten prooi viel aan Marokkaanse kapers. Hij zou er 28 jaar verblijven. Bij terugkomst vatte Dekker zijn bestaan in Marokko samen in slechts 69 pagina's. Vluchtig worden de gebeurtenissen beschreven, waarbij de auteur weinig laat blijken van zijn – al dan niet oriëntalistische – wereldbeeld. In zijn introductie laat Dekker echter weten wat zijn intentie bij het schrijven van dit verslag is: dit verslag is bedoeld om duidelijk te maken 'wat ellendigheeden die ongelukkige mensen ondergaan moeten, dewelke dat ongeluk treffen van in handen van dese baarbaarsche mensen te vallen'. Even later spreekt 'vrije christenmensch' Dekker wederom over een 'barbaris volk'.⁹ Vrije 'christenmensch' tegenover 'baarbaarsche mensen' – een klassieke tegenstelling die, alhoewel religieus van aard, aan de historische basis van het oriëntalistisch denken ligt.

Na zijn verhaal, waarin Dekker de tragische gebeurtenissen die hem overkwamen beschrijft, volgt een soort antropologische appendix – een 'Verhaal van eenige bijzonderheden van Barbarijen', waarin het algemene karakter van (de mensen van) het land wordt

geschetst. Naast de landbouwpraktijken, en eetgewoontes van de bevolking, en de landschappen, beschrijft Dekker de 'Mooren' zelf op een ondubbelzinnig negatief stereotyperende wijze. Marokkanen, aldus Dekker, 'sijn in't algemeen luy en traeg en hebben geen sin aen 't werken en daerom sijn onder haer veel arme menschen, in't algemeen diefagtig en seer bedrieglijk in 't stuk van koophandel onder malkander'.¹⁰ Het is een passage die doet denken aan het werk van Lord Cromer, de Britse koloniale bestuurder van Egypte in het begin van de twintigste eeuw. Deze ziet Said als toonbeeld van de oriëntalistische denkwijze: 'Orientals or Arabs are [...] shown to be gullible, "devoid of energy and initiative [...] Orientals are inveterate liars, they are lethargic and suspicious."¹¹ Het zijn kwalificaties die verder gaan dan de eerdergenoemde religieuze tegenstellingen. Los van de aangehangen religie, is het volk in kwestie in essentie inferieur en onbetrouwbaar.

Terwijl Dekker zijn dagen sleet in Marokko, werd in 1731 ook het schip waarop de Amsterdamse 'vrouspersoon' Maria ter Meetelen zich bevond gekaapt. Na aankomst in Salé werd zij naar sultan Moulay Abdallah (1694-1757) in Méknes gebracht. Aan het hof ontpopte zij zich tot lieveling, en ontwikkelde ter Meetelen een innige band met verscheidene sultans. Het hof is dan ook waar het overgrote deel van haar relaas om draait, waardoor expliciete denkbeelden over de bevolking nagenoeg uitblijven. Desalniettemin zijn het de sultans, met name Abdallah, die

vanuit een typisch oriëntalistisch oogpunt worden beschreven.

Deze 'groot tyran over syn volk' zou alleen al in zijn eerste twee regeerperiodes 14.000 doden op zijn geweten hebben, terwijl ook het dagelijks ombrengen van een 'dosyn voor zijn vroegkost [ontbijt]' hem niet vreemd was.¹² Historici Laura van den Broek en Maaïke Jacobs beschouwen deze aantijgingen als fictief. Ze zijn volgens hen geschreven 'om het boek interessanter te maken'.¹³ Verder werd dezelfde wreedheid aan zijn vader, Moulay Ismaël, toegeschreven in diverse slavenverhalen. De duizenden

en de eigen persoon (en cultuur) impliciet in een contrasterend, positief daglicht gesteld.

DAMIAAN HUGO STARING EN HENDRIK CORNELIS STEENIS

In 1743 werden Dekker en Ter Meetelen vrijgelaten. De onenigheden tussen de Republiek en Marokko kabbelden echter voort. Om de vijand onder druk te zetten, stuurde de Republiek drie oorlogsschepen naar de Marokkaanse kust. Een van deze schepen, *Huys in 't Bosch*, strandde als gevolg van een storm op de Marokkaanse

"VOORAFGAAND AAN DE PERIODE WAARIN DE EUROPESE MOGENDHEDEN HET GEHELE MIDDEN-OOSTEN ONDERWIERPEN, HAD ZICH AL EEN NEGATIEF EN STEREOTYPEREND DISCOURS GEVESTIGD."

gevangen die hij zou hebben gedood, waren er daadwerkelijk 127 – veel, maar geen duizenden.¹⁴ Zowel Edward Said als Joe Snader benadrukken de functie van het 'Oosterse despoot' stereotype als onderdeel van het oriëntalistisch denken. Beelden van de wrede, despotische moslimheerser ('a petty tyrant, a debased, debauched, and despotic master'), hebben als doel de Christelijke, Europese 'zelf' te karakteriseren als het tegenovergestelde: 'stable, rational and free political subject'.¹⁵

Of Ter Meetelen schreef vanuit een dergelijk motief is moeilijk te achterhalen. Van belang is echter dat zij gebruik maakte van een herkenbaar, negatief stereotype over heersers in Oosterse en islamitische gebieden, hoogstwaarschijnlijk herkenbaar voor veel van haar lezers. Hiermee werden lezers niet alleen vermaakt. Door haar relaas in dit stereotypische *frame* te gieten, werden vooroordelen bevestigd

noordkust. Kapitein Hendrik Cornelis Steenis en scheepsman Damiaan Hugo Staring waren bij betreding van het strand kansloos. Na een snelle overheersing door 'gewapende Mooren', werden zij afgevoerd naar Tetouan om vervolgens een jaar lang in gevangenschap te leven.

Als gevolg van de ontberingen die zij hebben moeten doorstaan, toont met name het relaas van Staring een expliciet oriëntalisme. Een terugkerend thema is 'domheid'. De ondervraging na gevangenneming op het strand bestond uit 'eenige domme Moorse vragen', en ook later worden Staring en de zijnen onderworpen aan 'verschyden domme beuselagtige vragen'.¹⁶ Ook hier spreekt een vergelijking met Lord Cromer's teksten boekdelen: 'Arabs (...) are singularly deficient in the logical faculty. They are often incapable of drawing the most obvious conclusions from any simple premises.'¹⁷

In navolging van Dekker benadrukt Staring dat 'de Mooren leugenagtig zijne', en zij elkaar daarom niet vertrouwen. Zelfs de sultan vertrouwt geen van zijn eigen onderdanen, want 'alle groote dieven zynde'.¹⁸ Over de sultan gesproken, 'zyn barbaarse majestyt', 'zyn beestelykheid', 'het grootste schrikdier dezer eeuw', met zijn 'beestagtig ongeduld', deelde zijn weelde niet met de armoedigste mensen onder zijn bevolking. Een toonbeeld, aldus Staring, 'van den schrokkenden [gierige] aard der Mooren'.¹⁹

Staring doet er nog een schepje bovenop, want aan het einde van zijn relaas bestempelt hij de 'Mooren' als 'sodomitsch'.²⁰ Het legt een nog niet eerdergenoemd oriëntalistisch stereotype bloot: de homoseksuele neigingen van 'oosterlingen'. Al sinds de middeleeuwen werd de islamitische 'ander' gestereotypeerd werd als een soort mens dat – consequent – een van de ergste zondes begaat, het bedrijven van homoseksualiteit. Nabil Matar heeft aangetoond dat ook slavernijverhalen en

ander soort reisverslagen bijdroegen aan dit beeld, zelfs als de reizigers zelf hiervan niets hadden waargenomen: 'Writers about the Muslim world felt they were expected to say something about Muslim sodomy in the same way it was expected of Muslims to be sodomites'.²¹ Staring is hier een uitstekend voorbeeld van, gezien ook in zijn relaas geen eerdere waarneming wat betreft deze 'zonde' gemeld wordt.

Het werk van Steenis is geen verhaal zoals dat van de anderen, maar een collectie brieven die over en weer zijn gestuurd tussen de kapitein en het regerend thuisfront. Vaak waren deze kort en zakelijk, waardoor een echt beeld over Marokko en de lokale bevolking uitblijft. De uitgever, Bernardus Mourik, maakt echter duidelijk dat dit werk bedoeld is om Europeanen bekend te maken met de 'tyrannische moordsche volken'.²²

Opvallend genoeg is Mourik positief tegenover Moulay Abdallah. Zoals eerder benoemd, schilderde Ter Meetelen Abdallah juist af als een moordlustig tiran. Deze twee verhalen zijn dus niet met elkaar te rijmen. Verder is opvallend

Titelplaat van Hendrik Cornelis Steenis, Gedenkwaardige rampspoedige rystocht.

Bayerische Staatsbibliothek Digital

dat Mourik juist Abdallah's vader, Ismaël, negatief omschrijft. Hij zou ronduit 'bloeddorstig' zijn geweest. De beschrijving van Ismaël, die Mourik en Steenis overigens helemaal niet hebben meegemaakt, wordt aangevuld met een visuele dimensie: Ismaël zag er wreed uit, 'geelagtig van kouleur, had dikke lippen en heldere zwarte oogen en kneevels'.²³ We hebben echter gezien dat volgens Piet Boon ook de wandaden van Abdallah's vader, Ismaël, zwaar overtrokken waren. Dat Ter Meetelen en Steenis elkaar zo tegenspreken, en dat Steenis een beeld van Ismaël schetst dat niet strookt met de historische werkelijkheid, is een uitwas van het feit dat te pas en te onpas het type 'Oosterse despoot' werd gebruikt. Een ontwerp, een blauwdruk, dat klaarlag om toegepast te worden in welk verhaal dan ook, op welke sultan dan ook.

EYSSE EYSSES JUNIOR

Van 3 december 1776 tot 29 juli 1777 zat ook Eysse Eysses Junior, kapitein van het schip '*De Vrouwe Geertruy*', vast in Marokko. Eerst in de westelijke kustplaats Larache, waarna hij werd overgebracht naar de toenmalige verblijfplaats van sultan Mohammed III (1710-1790), Marrakech. Waarschijnlijk doordat Eysses, in tegenstelling tot Staring, Dekker en Steenis, niet aan het zware werk werd gezet en met respect werd behandeld, blijven de extreem negatieve uitlatingen uit. Een enkele keer laat de auteur herkenbare, stereotyperende trekjes zien, bijvoorbeeld wanneer hij zich beklaagt over de 'Moorse' manier van het bewaren van vlees: 'Al wat men koopt heeft een byzondere smaak, want het zyn holle yzere schaaltes; en alles word maar bloot daar op gesmeeten: de minste zindelykheid kan by hun geen plaats hebben'.²⁴ Ondanks de goede behandeling door de sultan, weet Eysses spectaculaire verhalen over hem op te rakelen. Deze verhalen lijken zeer op de beschrijvingen van wrede, wispelturige, despotische sultans zoals we

eerder hebben gelezen in verhalen van Ter Meetelen, Staring en Steenis. Eysses heeft van anderen gehoord dat er, vlak voor hijzelf in Marokko was, een man was die de sultan recht in diens gezicht durfde te beschuldigen van onrechtvaardigheid. Het bleek een grove inschattingsfout van de man, want de sultan liet hem meteen 'dwars van een in twee stukken snyden'.²⁵ De vader van deze sultan, Moulay Abdallah, was minstens net zo erg:

'Men heeft ons daar ook verhaald, dat de vader van deezen keizer 40 jaaren oud was toen hy stierf, en dat hy maar zeeven jaar als keizer geregeerd had: hebbenden die zeeven jaar, naar men reekenen kon, van zyn geboorte tot zyn sterfdag, ieder dag eigenhandig zes menschen gedood, buiten de ontelbaare menschen die hy heeft laten dooden: een ieder christen in dat landt, gaf getuigen van de bloedgierigheid van dien keizer'.²⁶

Het is een herkenbaar verhaal: de keizer kan op het moment dat de gevangenen aanwezig zijn niet betrapt worden op dergelijke gruweldaden, maar men hoort dat dezelfde keizer (of zijn voorganger) eerder tirannieke trekken vertoonde, zoals men in Europa niet kent. Ter Meetelen hoorde die verhalen over Moulay Abdallah. Steenis vond Abdallah juist een prima keizer, maar vooral zijn vader, Moulay Ismaël scheen wreed (en lelijk) te zijn. Eysses werd goed behandeld door Mohammed III. Toch gingen er verhalen de ronde, welke door vooringenomen ideeën over de wreedheid van oosterse heersers gretig werden overgenomen.

CONCLUSIE

Ook Nederlandse slavernijverhalen blijken uitstekende bronnen voor historisch onderzoek naar oriëntalisme. Voorafgaand aan de periode waarin de Europese mogendheden het gehele Midden-Oosten onderwierpen, zo laten deze verhalen zien, had zich al een negatief

en stereotyperend discours gevestigd. Dit discours zou in de negentiende eeuw de genoemde onderwerping vervolgens legitimeren. Dom, onbetrouwbaar, wreed, 'soddomitisch', lui, 'schrikkend' en barbaars, zo werd de Marokkaanse bevolking gekenschetst. Bovendien werd de bevolking – vrijwel per definitie – geregeerd door despotische, moordlustige tirannen.

Uiteraard moet in historisch onderzoek als deze in oogschouw worden genomen dat slavernijverhalen werden geschreven in de context van gevangenschap. Een negatieve karakterisering van de gevangennemers is niet verrassend. Het gaat er echter om dat de bovengenoemde auteurs een discours lijken te delen, gebaseerd op vooringenomen standpunten, welke zij op basis van individuele ervaringen en geruchten toepassen op de gehele Marokkaanse bevolking en diens sultans. ■

Mounir el-Badri studeert aan de Universiteit Leiden, waar hij de onderzoeksmaster geschiedenis volgt. Hierbinnen specialiseert hij zich in de Europese geschiedenis tussen 1000-1800.

Noten:

1. Edward Said, *Orientalism* (Londen 1978).
2. Daniel Vitkus, 'Early Modern Orientalism: Representations of Islam in Sixteenth- and Seventeenth-Century Europe', in: David Blanks en Michael Frassetto (eds.), *Western Views of Islam in Medieval and Early Modern Europe* (Basingstoke 1999), 207-226; David Blanks en Michael Frassetto (eds.), *Western Views of Islam in Medieval and Early Modern Europe: Perception of Other*, (Basingstoke 1999); Matar, *Islam in Britain*, (Cambridge 1998); Lawrence Danson, 'The Sultan's organ: presents and self-representation in Thomas Dallam's Diary', *Renaissance Studies* 23 (2010) 639-658; Hector Roddan, 'Orientalism is a partisan book': applying Edward Said's insights to Early Modern travel writing', *History Compass* 14 (2016), 168-188.
3. Piet Boon, *Een Westfriese zeeman als slaaf in Barbarije: verslag van de belevenissen van Jan Cornelisz Dekker in Marokko, 1715-1743* (Schoorl 1987); Maria ter Meetelen, *De naukeurige aantekening van de wonderbaare reysbeschrijving en merkwaardige en droevige twaalfjaarige slavernij van myn, Maria ter Meetelen, en gelukkige verlossing van deselve, en myn blyde wederkomst in myn lieve vaderlandt, alles na waarheyten en eygen ondervinding van myn beschreven* (Hoorn 1748); Hendrik Cornelis

Steenis, *Journala wegens de rampspoedige reys-tocht, van de ed: gestrengen heer capiteyn Hendrik Cornelis Steenis ... met het oorlogschip genaamt Het Huys in 't Bosch, gestrand op de Moorsche kust in Afrika, tusschen Ceuta en Kaap Porks, op maandag middag den 20 december 1751. : Als meede een korte beschryvinge van de steeden Tetuan en Fez, de handeling met den Keizer van Marokko, de vreedemaaking met haar hoog moogende, en de elende en behandelinge van 't scheeps volk, &c.* (Amsterdam 1753); Damiaan Hugo Staring, *Relaas van 't geen ons overkomen is, naar het stranden op de Moorse kust van 'slands schip het Huys int Bosch, gecommandeerd by den weledelen gestrengen heer capityn Hendrik Cornelis Steenis, op den 20 december 1751 (175?)*, zoals opgetekend in: A. Staring, *Damiaan Hugo Staring: een zeeman uit de achttiende eeuw 1736-1783* (Zutphen 1948); Eysse Eysses Junior, *Omstandig en waarachtig dagverhaal, capt. Eysse Eysses junior. Gevoerd hebbende het driemast galjoet-schip, genoemd De Vrouw Geertruy, van St. Lucar, naar Amsterdam gedestineerd. Beginnende met deszelfs vertrek van St. Lucar, tot dat hy, op de hoogte van Caap St. Vincent, door een Maroccansch roof-schip genoomen, en te Larache opgebracht wierd, voorts zynelandreizen door Barbaryen, van Larache naar Marocco, oud en nieuw Salee en Mogador, waarin men, buiten de echtste berichten van den tegenwoordigen staat van die Barbaarsche roof-kust, der gesteldheid en levenswyze der inwooneren, voortbrengselen van 't land, en wat den aandacht meer opwekken kan, nog vind, veel byzonderheden wegens den persoon, ommevang en Hofhouding van Ciddy Mahomet, Ben Abdalla* (.....) (Amsterdam 1775).

4. Said, *Orientalism*, 38.

5. Ibidem, 19.

6. Joe Snader, 'The Oriental captivity narrative and early English fiction', in: *Eighteenth-Century Fiction* 9 (1997), 267-298.

7. Abdelkader Benali en Herman Obdeijn, *Marokko door Nederlandse ogen 1605-2005* (Amsterdam 2005), 82-86.

8. Matar, 'Introduction: England and Mediterranean captivity, 1577-1704', in: Daniel Vitkus & Nabil Matar, *Piracy, slavery, and redemption: Barbary captivity narratives from Early Modern England* (New York 2001), 1-52, aldaar 5.

9. Boon, *Een Westfriese Zeeman*, 56-57, aldaar 62.

10. Ibidem, 90.

11. Evelyn Baring (Lord Cromer), *Modern Egypt* (New York 1908), zoals geciteerd in: Said, *Orientalism*, 38-39.

12. Ter Meetelen, 'Wonderbaarlyke en merkwaardige gevallen', 268.

13. Laura van den Broek, Gerard van Krieken en Maaïke Jacobs, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen van Cornelis Stout in Algiers (1678-1680) en Maria ter Meetelen (1731-1743)* (Zutphen 2006), 79.

14. Boon, *Een West-Friese Zeeman*, 19-22.

15. Said, *Orientalism*, 32, 102; Snader, 'The Oriental captivity narrative', 273-277.

16. Staring, *Een zeeman uit de achttiende eeuw*, 130, 145.

17. Cromer, *Modern Egypt*, 2.

18. Staring, *Een zeeman uit de achttiende eeuw*, 148, 152.

19. Ibidem, 142, 151, 170, 135, 143.

20. Ibidem, 172-173.

21. Nabil Matar, *Turks, Moors and Englishmen in the Age of Discovery* (New York 1999), 113-116.

22. Steenis, *Journala wegens de rampspoedige reys-tocht, Voorreden aan den lezer*.

23. Ibidem, 5.

24. Eysess Junior, *Omstandig en waarachtig dagverhaal*, 27.

25. Ibidem, 20.

26. Ibidem, 21.